

последње заслужује посебну пажњу). Ипостасно јединство Христово, схваћено у личносном смислу, једини је модел и врхунски домет христологије чије превиђање онемогућава

адекватну историјску анализу али представља опасност и слабост сваке савремене христологије.

Александар Ђаковац

Pauline Allen and Bronwen Neil (ed.), *The Oxford Handbook of Maximus the Confessor*

Oxford Handbooks in Religion and Theology

Oxford University Press 2015

640 стр. | 24,6x17,1 cm

ISBN: 978-0-19-967383-4

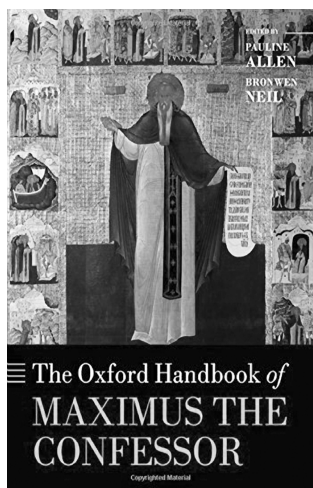
Нови зборник радова о Св. Максиму Исповеднику појавио се у едицији „Окسفрдски приручници“ (Oxford Handbooks). Уредници овог издања су Паулина Ален и Бронвен Наил. Нема сумње да ће многи радови из овог зборника постати незаобилазна референца за будуће истраживаче мисли Св. Максима. Зборник садржи 29 радова који су подељени у четири дела. У првом делу су радови који се баве историјским оквиром, и ту се налазе следећи радови: Pauline Allen, „Life and Times of Maximus the Confessor“; Marek Jankowiak and Phil Booth, „An Updated Date-List of the Works of Maximus the Confessor“; Walter E. Kaegi, „Byzantium in the Seventh Century“; Cyril Hovorun, „Maximus, a Cautious Chalcedonian“.

У другом делу су радови који се баве питањима теолошког и философског утицаја, и ту се налазе следеће студије: Marius Portaru,

„Classical Philosophical Influences: Aristotle and Platonism“; Pascal Mueller-Jourdan, „The Foundation of Origenist Metaphysics“; Marcus Plested, „Theological and Philosophical Influences: The Ascetic Tradition“; Ysabel De Andia, „Dionysius Areopagite and Maximus the Confessor“; Raymond J. Laird, „Mindset in John Chrysostom“; Johannes Börjesson, „Augustine on the Will“; Bronwen Neil, „Divine Providence and the Gnostic Will before Maximus“.

Трећи део није посебно специфичан и насловљен је „Радови и мисао“. У овом делу су студије које се баве веома различитим аспектима Максимове мисли. Већина аутора се задржала у оквирима истраживања која су већ позната из њихових ранијих студија. Овде се налазе следећи радови: Paul M. Blowers, „Exegesis of Scripture“; Peter Van Deun, „Maximus the Confessor's Use of Lite-

rary Genres“; Demetrios Bathrellos, „Passions, Ascesis, and the Virtues“; Torstein T. Tollefsen, „Christocentric Cosmology“; Andreas Andreopoulos,

„Eschatology in Maximus the Confessor“; Jean-Claude Larchet, „The Mode of Deification“; Adam Cooper, „Spiritual Anthropology in Ambiguum 7“; Doru Costache, „Mapping Reality within the Experience

of Holiness“; George Berthold, „Christian Life and Praxis: *The Centuries on Love*“; Thomas Cattoi, „Liturgy as Cosmic Transformation“.

Четврти део је посвећен питању рецепције Св. Максима Исповедника. Није сасвим јасно због чега се Мекфарландов чланак нашао у овом одељку. Како било, овде налазимо следеће радове: Lela Khoperia, „The Georgian Tradition on Maximus the Confessor“; Grigory Benevich, „Maximus' Heritage in Russia and Ukraine“; Catherine Kavanagh, „The Impact of Maximus the Confessor on John Scotus Eriugena“; Andrew Louth, „Maximus the Confessor's Influence and Reception in Byzantine and Modern Orthodoxy“; Ian A. McFarland, „The Theology of the Will“; Michael Bakker, „Maximus and Modern Psychology“; Edward Sicienski, „Maximus the

Confessor and Ecumenism“; Joshua Lollar, „Reception of Maximian Thought in the Modern Era“.

Коментарисање студија, иначе аутора који заступају врло различите позиције и чије су сфере интересовања веома диверсификоване, представљало би исувише обиман, а можда и непотребан захват. Због тога смо се одлучили да се у овом приказу осврнемо само на прва два рада који су интенционално повезани. Први рад разматра живот и време Св. Максима, док други износи предлог новог датирања дела Св. Максима Исповедника.

Као што је познато, за житије Св. Максима постоје два главна извора. То су његово јелинско и сиријско житије. Прво је афирмативно и агиографско, док је друго према њему хостилно и представља псогос против Св. Максима. Ове две биографије се међусобно разликују, пре свега када је реч о пореклу Св. Максима. Док га јелинско житије смешта у Цариград и каже да је његово порекло високог рода, сиријско житије каже да је ниског порекла, син робиње, рођен у Палестини.

Научници су подељени око тога коме од ових житија треба дати предност. Но, како ствари стоје, то ће још неко време остати више ствар личне наклоности него научно доказаних чињеница, због тога што многа дела Св. Максима која су кључна за одређивање битних момената његовог живота, још увек нису доживела критичка издања која се, међутим, припремају.

У принципу, обе биографије Св. Максима могу се усагласити са познатим чињеницама из његовог живота. Вероватно најважнија разлика се тиче одређивања Максимовог порекла, тј. да ли је оно сиро-палестинско или јелинско. И једна и друга верзија имају одређене предности при тумачењу Максимовог залеђа. Јелинско житије боље објашњава несумњиву философску упућеност Св. Максима, која је најбоље могла да буде пружена квалитетним школовањем у младости за шта високо порекло и школе престонице пружају најбољу основу. Јелинско житије такође пружа основе за разумевање утицаја који је Св. Максим, као прост монах, имао на многе личности. С друге стране, сиријска верзија, која претпоставља Максимово сиро-палестинско порекло, боље објашњава његове везе са Палестином, са Јованом Мосхом и Св. Софронијем, као и његов порив да се активно супротстави оригенизму који је био веома заступљен у Палестини. Но, и једна и друга верзија не дају недвосмислене податке који би их потврдили као апсолутно аутентичне. Могуће је, на пример, рећи да је Св. Максим образовање могао да стекне и у библиотекама палестинских манастира, али и да је оригенизам у његово време био познат у читавом хришћанству, посебно у Египту, где је имао снажно упориште. Закључак је да ће коначни суд о ова два житија бити можда могуће дати тек онда када сва релевантна дела Св. Максима доживе своја критичка издања, што

ће, могуће, пружити шансу да се кроз његова сопствена сведочанства тврдње једног или другог покажу као неоспорне чињенице.

Посебно је занимљив временски преглед живота Св. Максима, које аутор даје према сиријском житију, коме је склон да више верује. Овде га доносимо у скраћеном облику, док је за шире примедбе и упућивања неопходно консултовати наведену студију. У заградама су дати библиографски подаци радова на основу којих аутор одређује године у Максимовој биографији.

579/80: Рођење Св. Максима (Allen–Neil 2002: 70–1).

око 610: Максим постаје монах у Древној лаври у Палестини (датум је спекулативан; Syriac Life, Brock 1973: 315).

617/8: Максим упознаје Африканца Анастасија, свог будућег ученика (RM, Allen–Neil 70–1; Brock 1973: 317–8).

Након 626. а свакако пре 630: Аварска опсада Константинопоља приморава Максима да напусти своју монашку заједницу у Малој Азији и да пређе у северну Африку, где ступа у односе са Софронијем и Евкратадесом.

632: Максим је у Африци и одбија да присиљава Јевреје да се покрсте (Ep. 8; Devreesse 1937) (Ep. 8, 28, 30).

633. или 634: Максим у Картагини (Ep. 14).

634: Максим постаје ученик Софронија у Палестини (Syriac Life; Brock 1973: 315–6).

636, прва половина: Максимо-во учење осуђено на Кипарском сабору (Booth 2013: 239–41).

око 640: Максим обзнањује своје противљење моноенергизму и монотелиству.

641: Повратак у Африку (Jankowiak–Booth 2015).

645. јули: Диспут са Пиром у Картагини (Booth 2013: 285–7; see Jankowiak–Booth 2015).

646: Одлазак у Рим (Syriac Life, Brock 1973: 315–6).

649. (октобар): Латерански сабор (Riedinger 1977, 1982, 1985; Con- te 1989).

653: Хапшење папе Мартина у Риму, прогон 654, умро 16. септембра 655. (Neil 2006: 96). Максима ухапшеног воде у Константинопољ.

655: Суђење Максиму и Анастасију (Allen–Neil 2002: 35). Егзил у Визију.

Август 656: Диспут са Теодосијем, Епископом Кесарије Витинијске у Визију (DB; Allen–Neil 2002: 22–5).

662: Друго суђење у Константинопољу; Максим и двојица Анастасија прогнани у Лазику (садашња Грузија) (Allen–Neil 2002: 25–6).

662. (13. август): Смрт Св. Максима у тврђави под називом Шема-рис (Muretov 1917; Allen–Neil 2002: 134–5).

Рад Марека Јанковијака (Marek Jankowiak) и Фила Бута (Phil Booth), смислено је везан за претходну студију и у зборнику за њом и следи. Овај чланак представља покушај датирања Максимових радова на осно-

ву листе коју је још 1952. саставио Поликарп Шервуд и која је до сада представљала неизоставну референцу по овом питању. Ипак, нова открића на овом пољу су унеколико, мада не превише, изменила чињенице којима се Шервуд руководио. Због тога је од изузетне важности овај покушај усклађивања Шервудове временске листе Максимових радова са новим научним открићима, што се посебно односи на уврштавање у списак неких Максимових радова које Шервуд није узео у обзир. Суштински, нема много промена у односу на Шервуда, и главни Максимови радови остали су датирани као што је Шервуд предложио. Иако је сасвим сигурно да ће и ова временска листа Максимових радова бити подложна критикама, она ће највероватније у будућим истраживањима Св. Максима, заузети место које је преко шездесет година заузимао Шервудов рад.

Овде доносимо само симплификовани преглед *закључка* истраживања које су аутори предузели, заједно са пописом изворника у којима су дела штампана. Ово поједностављење се тиче пре свега изостављања Ларшеових покушаја прецизирања појединих датума у односу на Шервуда, која су често произвољна и нису од нарочите користи. У попис изворника смо, тамо где је било могуће, реферисали и на TLG (*Thesaurus Linguae Graecae*) базу, чега у оригиналном тексту нема. У изворном чланку су дела Св. Максима наведена на енглеском језику, што смо променили, те смо дела навели на латинском, по-

што се тако у науци уобичајено означавају, док смо поднаслов превели на српски, пошто они најчешће само додатно појашњавају садржај списка.

Списак Максимових радова је подељен у 13 група. Подела би могла бити и другачија, али и предложена задовољава. На крају студије табеларно је представљен списак Максимових радова по абecedном реду са предложеним датумима, као и табеларни приказ Шервудовог датирања.

1. Већи текстови ранијег периода

1. *Liber Asceticus* (око 626).

PG 90. 912–956. CPG 7692 (Van Deun 2000a). TLG 2892/112.

2. *Capita de caritate* (око 626).

PG 90. 960–1073. CPG 7693 (Ceresa-Gastaldo 1963). TLG 2892/8.

3. *Ambigua ad Iohannem* (око 628–630).

Ed. PG 91. 1061–1417; CPG 7705.2.

4. *Quaestiones ad Thalassium* (између 630. и 633–634).

PG 90. 244–785. CPG 7688. (Laga–Steel 1980/1990). TLG 2892/1.

5. *Quaestiones et dubia* (око 626).

PG 90. 785–856. CPG 7689 (Declerck 1982). TLG 2892/2.

6. *Expositio in Psalmum LIX* (око 626).

PG 90. 856–872. CPG 7690 (Van Deun 1991). TLG 2892/110.

7. *Expositio orationis dominicae* (око 628–630).

PG 90. 872–909. CPG 7691 (Van Deun 1991). TLG 2892/111.

8. *Capita theologica et oecumenica* (око 630–634).

PG 90. 1084–1173. CPG 7694.

9. *Mystagogia* (око 628–630).

PG 91. 657–717. CPG 7704 (Bou-dignon 2011; Sotiropoulos 2001). TLG 2892/49.

10. *Scholia in corpus Areopagiticum* (датум неодређив).

PG 4, 16–432, 528–576; Epifanovich 1917: 111–208 (Add. 37). CPG 7708. (Нема код Шервуда).

11. *Capita XV* (око 630–634).

PG 90. 1177–1392. CPG 7695.

12. *Quaestiones ad Theopemptum* (око 630–633?).

PG 90. 1393–1400; CPG 7696 (Roosen and Van Deun 2003).

2. Мањи текстови каснијег периода

13. *Epistulae 6* (пре 624–625?/ 628–630) – Јордану (или Јовану Софисту или Архиепископу Јовану?), „Да је душа бестелесна“.

PG 91. 424C–433A. CPG 7699.6.

14. *Epistulae 7* (628. или 643?).

Јордану свештенику, о томе да након смрти душа задржава своје интелектуалне активности и да није одвојена од својих природних сила.

PG 91. 433A–440B. CPG 7699.7.

15. *Epistulae 13* (633–634). Петру Илустрису, кратко излагање Севировог учења.

PG 91. 509B–533A. CPG 7699.13.

16. *Opusculum 13* (626/??). О две природе Христове.

PG 91. 145A–149A; CPG 7697.13 и 7707.16.

17. Opusculum 14/Additamentum 21 (око 640). Различите дефиниције.

Ed. PG 91. 149B–153B; Дужа верзија код Епифановича 1917: 68–70; CPG 7697.14 и 7707.21.

18. Opusculum 18 (626–633). Дефиниција јединства.

PG 91. 213A–216A. CPG 7697.18 (Van Deun 2000b).

19. Epistulae 23 (628/9?). Стефану свештенику и игуману.

PG 91. 605D–608B. CPG 7699.23.

20. Epistulae 40 (630–634). Истоме.

PG 91. 633C–636A; CPG 7699.40.

3. Максим и званичници

21. Epistulae 5 (датум несигуран). Константину, илустрису и (ранијем?) сакеларију, о етици.

PG 91. 420C–424C. CPG 7699.5.

22. Epistulae 24 = Epistulae 43 (628–629). Константину или Јовану Кувикуларију.

PG 91. 608B–613A и 637B–641C. CPG 7699.24 и 43.

23. Epistulae D (датум несигуран). Јовану.

CPG 7703. Нема код Шервуда.

24. Epistulae 27 (628–629). Јовану Кувикуларију.

PG 91. 617B–620C. CPG 7699.27.

25. Epistulae 2 (пре 626). Јовану Кувикуларију, о љубави.

PG 91. 392D–408B. CPG 7699.2.

26. Epistulae 3 (пре 626). Јовану Кувикуларију.

PG 91. 408C–412C. CPG 7699.3.

27. Epistulae 4 (пре 626). Јовану Кувикуларију, о жалости по Богу.

PG 91. 413A–420C. CPG 7699.4.

28. Epistulae 10 (пре 626 или 630–634). Јовану Кувикуларију.

PG 91. 449A–453A. CPG 7699.10.

29. Computus Ecclesiasticus (640–641).

PG 19. 1217–1280. CPG 7706.

4. Повратак са Запада

30. Epistulae 8 (632). Свештенику Јордану и (или?) монаху Софронију званом Евктатит.

PG 91. 440C–445B; CPG 7699.8 и 7707.29.

31. Epistulae 28 (626–632). Епископу Курисикијусу.

PG 91. 620C–621B. CPG 7699.28.

32. Epistulae 29 (626–630). Истом.

PG 91. 621C–624A. CPG 7699.29.

33. Epistulae 30 (626–630). Епископу Јовану.

PG 91. 624A–D. CPG 7699.30.

34. Epistulae 31 (632). Епископу Јовану.

PG 91. 624D–625D. CPG 7699.31.

5. Против моноенергизма

35. Epistulae 19 (крај 633, почетак 634). Пиру, најсветијем свештенослужитељу и игуману.

PG 91. 589C–597B. CPG 7699.19.

36. Epistulae 15 (634–640). Козми, најбогољубивијем ђакону у Александрији, о заједничком и посебном, тј. о суштини и ипостаси.

PG 91. 543C–576D; додатни фрагменти у Епифанович 1917: 71–2 (Add. 23) и 85 (Add. 31), CPG 7699.15, 7707.23 и 7707.31.

37. Epistulae 14 (634–640). Догматско писмо Петру Илустрису.

PG 91. 533B–543C; CPG 7699.14.

38. Ambigua ad Thomam (634. или мало касније). О различитим тешкоћама код Св. Дионисија и Св. Григорија, преосвећеном Томи.

PG 91. 1032–1060. CPG 7705.1 (Janssens 2002: 1–34).

39. Epistula secunda ad eundem (634. или мало касније).

CPG 7700 (Janssens 2002: 37–49). Нема код Шервуда.

6. Писма Марину

40. Epistulae 20 (628–630). Марину монаху.

PG 91. 597B–604B. CPG 7699.20.

41. Opusculum 7 (око 642). Догматски томос послан на Кипар, ђакону Марину.

PG 91. 69B–89B. CPG 7697.7.

42. Opusculum 20 (око 640). Догматски томос свештенику Марину.

PG 91. 228B–245D. CPG 7697.20.

43. Opusculum 10 (645–646). Господару Марину, свештенику на Кипру.

PG 91. 133A–137C; fr. PL 129. 577A–578B. CPG 7697.10.

44. Opusculum 1 (645–646). Марину, најсветијем свештенику и економу најсветије Митрополије Констанције на острву Кипру.

PG 91. 9A–37A. CPG 7697.1.

45. Opusculum 19 (642. или касније). Марину свештенику, решење за тешкоћу коју је поставио Теодор, ђакон и ретор.

PG 91. 216B–228A. CPG 7697.19.

7. Повратак у Африку (640–642)

46. Epistulae 18 (децембар 641 – јануар 642). У име Георгија, највиђенијег префекта Африке, о монахињама које су одбегле од католичанске Цркве у Александрији.

PG 91. 584D–589B. CPG 7699.18.

47. Epistulae 11 (641–642). Игуманији [Јовани?], о монахињи која је напустила манастир па се после покајала.

PG 91. 453A–457D. CPG 7699.11.

48. Epistulae 12 (новембар – децембар 641). Јовану Кувикуларију, о исправним догматима Цркве Божије и против Севира јеретика.

PG 91. 460A–509B. CPG 7699.12.

49. Epistulae 1 (почетком 642). Служитељу Божијем господину Георгију, највиђенијем префекту Африке.

PG 91. 364A–392B. CPG 7699.1.

50. Epistulae 44 (зима 641/2). Јовану Кувикуларију, похвално слово.

PG 91. 641D–648C. CPG 7699.44.

52. Epistulae B (зима 642). Стефану, најбогољубивијем свештенику и игуману.

Епифанович 1917: 84–5 (Add. 30); нема у PG. CPG 7707.30.

52. Epistulae 45 (почетком 642). Јовану Кувикуларију.

PG 91. 648D–649C. CPG 7699.45.

53. Epistulae 22 (датум неодре-
див). Авксентију свештенику и игу-
ману Стефану.

PG 91. 605B–C. CPG 7699.22.

54. Epistulae 16 (почетком 642).
Истоме (ђакону Козми).

PG 91. 576D–580B. CPG 7699.16.

55. Epistulae 17 (око 633). Ју-
лијану, схоластику Александрије,
о црквеном догмату о оваплоћењу
Господа.

PG 91. 580C–584D. CPG 7699.17.

8. Од моноенергизма до монотелитизма

56. Epistulae 32–39 (датум не-
сигуран). Игуману Полихронију.

PG 91. 625D–633B. CPG
7699.32–39.

57. Opusculum 4 (634–640). Ге-
оргију, најсветијем свештенику и
игуману, који је у писму питао о Тај-
ни Христовој.

PG 91. 56D–61D. CPG 7697.4.

58. Epistulae A (640). Таласију.

PL 129. 583D–586B. CPG 7702.

59. Opusculum 6 (640–642). На
„Оче, ако је могуће да ме мимоиђе
ова чаша“.

PG 91. 65A–68D. CPG 7697.6.

60. Opusculum 8 (око 640).
Копија писма послатог најсвети-
јем Епископу Никандеру од стране
Максима из Светог Сећања, о два
дејства у Христу.

PG 91. 89C–112B. CPG 7697.8.

61. Opuscula 2–3 (фр.) и **Опу-
sculum 26b/ Additamentum 24**
(645–646). О делатностима и воља-
ма, свештенику Таласију.

PG 91. 40A–56D. (Roosen 2001/3:
784–6). CPG 7697.2–3.

9. Каснији антимонотелитски текстови

62. Opusculum 25 (око 640).
Десет поглавља о две воље Госпо-
да и Спаса Исуса Христа, написано
православнима.

PG 91. 269D–273D. CPG 7697.25
(Van Deun 2008).

63. Additamentum 18 (681/2).
Тринаест поглавља о вољи.

Epifanovich 1917: 64–5. CPG
7707.18 (Roosen 2001/3). Нема код
Шервуда.

64. Additamentum 19 (689–
691). Десет поглавља о вољама и
дејствима.

Epifanovich 1917: 66–7. CPG
7707.19 (Roosen 2001/3). Нема код
Шервуда.

66. Opusculum 16 (после 643?).
О две воље једнога Христа Господа
нашега, Теодору ђакону.

PG 91. 184C–212A. CPG 7697.16.

66. Opusculum 12 (643/4). Из-
вод из Максимовог писма послатог
Петру Илустрису.

PG 91. 141A–146A; PL 129.
573B–576D (fr.). CPG 7697.12.

67. Opusculum 5 (око 633). Три
одговора онима који исповедају јед-
но дејство у Христу.

PG 91. 64A–65A. CPG 7697.5.

68. Opusculum 9 (646–648). Све-
тим оцима, игуманима, монасима и
православном народу који живе овде
о христољубивом Ислу са Сицилије.

PG 91. 112C–132D. CPG 7697.9.

10. Ка Латеранском сабору

69. Opusculum 15 (646–647). Духовни и догматски томос... Написан из Рима Стефану, најсветијем Епископу Доре, која припада светом и апостолском трону Светога града Христа Бога нашега.

PG 91. 153C–184C. CPG 7697.15.

70. Opusculum 24 (око 640/ између 638. и августа 657). Да се не може рећи „једна воља“ Христова.

PG 91. 268A–269D. CPG 7697.24.

71. Opusculum 26b/ Additamentum 24 (?). Дефиниције о вољи.

Epifanovich 1917: 72–5 (Add. 24); PG 91. 276B–280B (Opusc. 26b). CPG 7697.26 и 7707.24. Нема посебно код Шервуда.

72. Opusculum 27/ Additamentum 25 (640–646). Дефиниције о дејствима.

Epifanovich 76–7 (Add. 25); PG 91. 280B–285B (Opusc. 27). CPG 7697.27 и 7707.25.

73. Opusculum 11 (649). Из писма написаног у Риму.

PG 91. 137C–140B. CPG 7697.11.

11. Максим

у изгнанству (655–622)

74. Epistulae C (19. април 658). Анастасију монаху, његовом ученику.

Allen–Neil 1999: 160–3; PG 90. 132A–133A. CPG 7701.

75. Opusculum 26a, Additamentum 20, и Additamentum 38 (640?). Два фрагмента из питања

која је Максиму Исповеднику поставио Теодосије Гангрски.

Epifanovich 1917: 67–8 (Add. 20); PG 91. 276A–B (Opusc. 26a). CPG 7697.26, 7707.20, и 7707.38.

12. Различити списи

76. Epistulae 9 (628/30?). Таласију, свештенику и игуману.

PG 91. 446C–449A. CPG 7699.9.

77. Epistulae 21 (627–33?). Најсветијем Епископу кидонијском.

PG 91. 604B–605B. CPG 7699.21.

78. Epistulae 25 (633. или касније). Конону, свештенику и превасходноме.

PG 91. 613A–D. CPG 7699.25.

79. Epistulae 26 (после 628). Свештенику Таласију, који је питао зашто неки пагански краљеви због гнева Божијег злостављају своје поданике, жртвују њихову децу и рођаке, а гнев остаје, како многи древни сведоче.

PG 91. 616A–617B. CPG 7699.26.

80. Epistulae 41 (630–634). Таласију, свештенику и игуману.

PG 91. 636B–C. CPG 7699.41.

81. Epistulae 42 (неодредиво). Истоме (Таласију).

PG 91. 636C–637B. CPG 7699.42.

82. Opusculum 17 (626?). Дефиниција о разлици.

PG 91. 212C–D. CPG 7697.17.

83. Opusculum 21 (633?–646?). О својствима, особинама и разлици, Теодору свештенику у Мазари.

PG 91. 245D–257A. CPG 7697.21.

84. Opusculum 22 (неодредив).

PG 91. 257A–260D. CPG 7697.22.

85. Additamentum 9 (неодредив). О божанском оваплоћењу.

Roosen 2001/3: 627; Epifanovich 1917: 28–9. CPG 7707.9.

86. Additamentum 14 (неодредив). О истини и побожности.

Roosen 2001/3: 665; cf. Epifanovich 1917: 60–1. CPG 7707.14.

87. Additamentum 26 (датум неодредив). Теорема.

Roosen 2001/3: 843–5 (Text XVII); Epifanovich 1917: 78–80. CPG 7707.26.

88. Additamentum 34 (датум неодредив). О Порфиријевим Исагогама и Аристотеловим Категоријама.

CPG 7707.34 (Roosen 2001/3: 901–2; Roueché 1974: 70–1; Epifanovich 1917: 91–3).

89. Epistulae E (датум непознат). Непознатом примаоцу.

Gitlbauer 1878: 84 (Text VIII). CPG 7709.1.

13. Коначна напомена о текстовима у вези са Св. Максимом

90. Disputatio cum Pyrrho (645).

PG 91, 288–353. (Doucel 1972). CPGS 7698.

91. Disputatio Byzae cum Theodosio.

(Allen-Neil 2002: 76–119). CPG 7736.

92. Relatio motionis.

(Allen-Neil 2002: 48–74). CPG 7735.

Текстове у тринаестој групи аутори не сматрају за дела која су неспорно Максимова, иако их традиција држи за такве, па су наведени само збирно и без датирања, под бројем 90 као „Литература са суђења“. Ми смо их овде ипак, ради прегледности, навели појединачно, тако да се јављају бројеви 91 и 92.

Преглед који смо овде представили даје могућност истраживачима да лакше сагледају развитак мисли Св. Максима у историјском контексту. С друге стране, не треба заборавити да у највећем броју случајева датирање није сасвим сигурно, да не постоје неспорна унутрашња или спољашња сведочанства већ да су закључци изведени најчешће на основу унутрашње анализе. Та унутрашња анализа, међутим, може потенцијално и да заведе, утолико што доводи до *curriculum vitiosus*-а, где се датирање одређује на основу претпостављеног концептуалног и појмовног развоја који истовремено служи као референтни оквир датирања.

Датирање стога може бити само од секундарне помоћи при ерминевтици Максимовог мишљења, тим пре што се не може искључити ни могућност да су поједини Максимови радови прерађивани од стране самог аутора, што ни данас није ретка појава.

Александар Ђаковац